

SÜMER SOSYAL HAYATINDA EĞİTİMİN YERİ VE ÖNEMİ

PLACE OF EDUCATION AND TEACHING IN THE SOCIAL LIFE OF SUMERIAN

*Oktay ÖZGÜL**

ÖZET

Medeniyetlerin doğup gelişebilmesi için uygun coğrafi şartlara ihtiyaç vardır. Nitekim insanoğlunun yerleşiminde ve kendi sosyal ihtiyaçlarını karşılamada ırmak havzaları, göl kenarları ve ulaşım bakımından uygun yerler sürekli tercih edilen yerler olmuştur. Bu şekilde Önasya'da Fırat ve Dicle nehirlerinin beslediği bereketli ovalar, Mezopotamya'da ilk uygarlıkların doğup gelişmesini sağlamıştır. Bu bölge, insanoğlunun geçirmiş olduğu tarihsel süreçte ilk yazılı kültürün başlamasına sebep olmuş son derece önemli bir yerdir. Özellikle Sümerler'in ilk çivi yazısını keşfedişi, uygarlık tarihinde bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Çivi yazısının Sümerler tarafından icadıyla Mezopotamya dünyasında kültürel ve sosyal hayatta önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Günümüz bilgi ve medeniyet dünyasının temelini oluşturan eğitim ve öğretim de hiç şüphesiz Sümer dünyasının önemli bir parçasını oluşturmaktaydı. Modern dünyanın kurumlarının temelleri Sümerlere dayanır. Nasıl ki İlk devlet teşkilatlanması, ilk yasaların yapılması, ilk meclisin oluşturulması Sümerlerle beraber ortaya çıkmışsa; eğitimin temel direklerinden olan okullar da bu dönemde ortaya çıkmaya başlayarak toplum hayatının önemli bir parçasını oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mezopotamya, Sümerler, Yazı, Eğitim, Öğretim

ABSTRACT

Suitable geographical conditions are required for civilisations to rise and develop. In this respect, people always preferred the areas in river basins, near lakes and easy-to-reach in order to meet their social needs. Likewise, fertile lands in Asia Minor irrigated by Euphrates and Tigris caused the first civilisations to rise in Mesopotamia. This region is considerably important for human history for it caused the first written culture. Discovery of cuneiform by Sumerians was the breakthrough in the history of civilisation causing important changes in both cultural and social life

* Dr., Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

in Mesopotamia. Education and teaching which are the most important elements of today's information and civilisation world, were also the bases of Sumerian civilisation. Bases of the foundations in modern world date back to Sumerians. Just as the first government structure, the first legal arrangements, the first assembly were seen in Sumerians, schools bases of education also appeared in this period and became an important part of social life.

Keywords: *Mesopotamia, Sumerians, writing, education, teaching*

GİRİŞ

Dünya tarihinde ilk yerleşik uygarlıklar Önasya'daki ırmakların kenarlarında kurulmuştur. Önasyadaki Mezopotamya, Mısır ve Anadolu uygarlıklarının doğmasında Nil, Fırat ve Dicle nehirleri önemli rol oynamıştır¹. Çünkü bu nehirlerin oluşturduğu verimli araziler, insanların yaşamaları için uygun sahalara meydana getiriyordu. M. Ö. IV. Binyılın ortalarından itibaren Güney Mezopotamya'ya doğudan gelip yerleşen Sümerler², buradaki bataklıkları kurularak ve ardından yazıyı keşfederek büyük şehir devletleri kurmaya muvaffak olmuşlardır. Mezopotamya'ya nereden geldikleri hala tartışma konusu olan Sümerler, çivi yazısını keşfederek insanoğlunun tekâmülünde önemli bir çığır açmışlardır³.

Tarih öncesi devri kapatarak tarihi çağları başlatan Sümerler⁴, bugünkü Irak topraklarında bin yıldan fazla bir zaman diminde Sami Akadlar ile beraber yaşamışlar ve M. Ö. 2000 yıl öncesinde bile kendi dillerini ve kültürlerini

¹Firuzan Kınal, "Çivi Yazısının Doğuşu ve Gelişmesi" *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1969, s, 12, 1-16

² Kendi kaynaklarında Sümerler kendi adlarına *Keng-Kengir* demektedirler. Kelimenin anlam ve etimolojisi için bk. Benno Landsberger, "Mezopotamya Medeniyetinin Doğuşu", *DTCFD*, c: 2, s: 3 1944:419-437

³ Sümerlerin Mezopotamya'ya nereden göç ettikleri çokça tartışılan bir konudur. Bazı bilim adamlarına göre Basra Körfezi dolaylarından gelmişlerdir, bazılarına göre Pencap-İndus Vadisi taraflarından gelmişlerdir, bazılarına göre de Orta Asya'da bugünkü Türkmenistan yakınlarındaki Anav Bölgesi'nden göç etmişlerdir. Ancak son zamanlardaki filolojik ve arkeolojik araştırmaların artmasıyla beraber özellikle dillerinin Ural-Altay dilleriyle büyük benzerlik göstermesi yüzünden Sümerlerin Orta Asya'dan geldikleri görüşü ağırlık kazanmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bak. Landsberger, a.g.e. s: 419 vd.; Emin Bilgiç, "Sümerler", *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1981. S.: 126.; S. N. Kramer, *Sumerians (Their History, Culture and Character)*, (Sümerler), (Çev, Özcan Buze 1. Baskı, İst, 2002, s: 64.; Ekrem Memiş, *Eskiçağda Mezopotamya*, Bursa, 2007, s: 24 vd.

⁴Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, İstanbul, 1997, s: 1 vd.

buralarda yaşatmasını bilmişlerdir. Bu kültürel ve edebi etki o kadar fazla olmuştur ki o dönem Babil mekteplerinde dahi Sümerce okutuluyor ve onların inanışlarını simgeleyen ilahiler söyleniyordu. Bu durum tabii ki kökleri çok daha eskiye dayanan gelişmiş Sümer çivi yazısı sayesinde gerçekleşiyordu. Sümer kültür çevresi o dönemde yazı sayesinde o kadar genişlemişti ki, Anadolu, Mısır başta olmak üzere Eti devletinin başkentinde bile Sümerce okutuluyordu. Bütün bu sebeplerden dolayı M. Ö. IV. Binyıldan beri Mezopotamya ve Önasyada ortaya çıkan kavimler içinde Sümerler'in çok hususi bir yeri vardır⁵.

Sümerler'in uygarlığa bu denli katkı yapmalarında, kendi bünyelerinde barındırdığı bir takım etkenler sebep olmuştur. Sümer devlet yapısının iyi teşkilatlanmış bir yapıda olması, Mezopotamya'ya ilk geldiklerinde buradaki bataklıkları kurutarak oraları daha verimli hale getirmeleri, kırsal alanlardaki köyleri geliştirerek birere kent haline getirmeleri, edebi dünyalarının lirik bir yapıya sahip olması ve kendi geliştirdikleri dini-ekonomik sistemin iyi işlemesi vb. sebepler Sümer dünyasının gelişmesini sağlamıştır⁶.

Mezopotamya'da Yazının Ortaya Çıkışı

Medeniyetin temelini oluşturan yazı hakkındaki ilk buluntular, Mezopotamya'nın güneyindeki Varka, Tevrat'taki adıyla Ereğ denilen yerde yapılan kazılarda (Uruk IV) tabakasında ortaya çıkarılmıştır. Burada ele geçen buluntular, üzerinde resim ve çeşitli rakamlar bulunan daha çok ekonomik amaçlı yazılmış kil tabletlerdir. Bu tabletlerde o zaman Sümer insanın yapmış oldukları tarım ve zirai faaliyetler anlatılmakta ve bütün bunlar tapınak ile ilişkilendirilmektedir. Nitekim tam olarak anlaşılabilen bu metinlerden sonra M. Ö. III. Binyılda meydana getirmiş oldukları kent merkezlerinde bırakmış oldukları bu kil tabletlerden ürettikleri ekonomik sistemin bir çeşit "teokratik sosyalizm" olduğu anlaşılmıştır. Mabet sosyalizmi olarak da nitelendirilen bu sistemde her insan ürettikleri malları tapınağa getirir, tapınaktaki rahipler tarafından resmedilirdi. Böylece (pictographic) denilen yazı şekli meydana getirilmiş oluyordu. Tapınaktaki kil tabletlere resmedilen bu mallar, şehrin ihtiyaçları doğrultusunda gerekli harcamalar yapıldıktan sonra geri kalan kısmı halka eşit olarak dağıtılırdı. Zaten ileride de değineceğimiz

⁵ Landsberger, a.g.e., s: 90 vd.; *Gordon Childe, Doğunun Prehistoryası*, TTK, 2010, s: 131-159.

⁶ Benno Landsberger, "Sümerler" *Ankara Üniversitesi DTCFD*, C:2, S:5. s: 91.; Firuzan Kınal, *Eski Mezopotamya Tarihi DTCFD Yay.* 1983, s: 37 vd.; Nazmiye Mutluay, *İlkçağda Önasya Uygarlık Merkezlerinde Eğitim Ankara, 2004*, s: 12 vd.

gibi ilk eğitim-öğretim metotları ve eğitim kurumları bu dini-ekonomik sistemin ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuştu⁷.

Mezopotamya'daki ilk yazılı kil tabletlerin ortaya çıkarıldığı bu dönem, Uruk IV ve Cemdet Nasr kültür evrelerini kapsamaktadır. Diğer bir deyişle M. Ö. 3200-2800'lerde Mezopotamya'da dünyanın ilk resim yazısı keşfedilmişti. Sümerce yazılmış olan bu kil tabletlerde sayı ve rakamlardan başka bir takım ev, barınak, çeşitli kaplar, koyun, keçi vb., çeşitli av hayvanları ve daha değişik canlı türleri de resmedilmiştir. Bu da bize çivi yazısının temelini resim yazısına dayandığını göstermektedir. Başlangıçta hangi çivi işaretinin hangi resme denk geldiğine bakılarak yapılan filolojik çalışmalar sonuç vermiş ve Arkaik Sümer yazısının, Uruk III. (Cemdet Nasr) devrinden sonra yavaş yavaş çivi yazısı şeklini almaya başlamış olduğu bilim adamlarınca ortaya konulmuştur⁸.

Sümerologların verdikleri bilgilere dayanarak Sümerler'in ilk başta tespit ettikleri işaretleri kil tabletlere yontarak yazdıklarını anlıyoruz. Daha sonra ise bu işaret sistemi ve çivi yazı sistemiyle yazdıkları kil tabletleri kurularak dayanıklı hale getiriyorlardı. Nitekim bugün biz, Mezopotamya'nın sosyo-ekonomik yapısı ve siyasi durumu hakkındaki bilgileri bu kurutulmuş kil tabletlerden öğrenebilmekteyiz.

Başlangıçta teokratik sosyalizmin ihtiyaçlarını karşılamak için ortaya çıkan bu yazı sistemi Sümer dünyasında Cemdet Nasr devrinde giderek umumileşmiş ve bütün Sümer şehirlerinde çivi yazı kullanılır hale gelmiştir. Nitekim yazıyı sadece iktisadi amaçlı kullanmayan Sümerler, okuryazar olmayı daha sonra toplumda bir itibar, ayrıcalık ve entelektüel bir saygınlık kazanma aracı olarak görmeye başlamışlardır. Nitekim Sümerler'in icat ettikleri bu yazı sayesinde, o günün kral listeleri, anlaşmaları, destanları, iktisadi metinleri, şiirleri hakkında yeterli bilgilere ulaşabilmekteyiz. Elimize geçen binlerce kil tablet sayesinde günümüz dünyasının temelini oluşturan eğitim kurumları, eğitim ve öğretim metotları hakkındaki ilk bilgilere de yine bu tabletler sayesinde ulaşabilmekteyiz.

Yazının keşfi ve Sümer kültür birikiminin dünya medeniyetine katmış olduğu yüksek değerden kısaca söz ettikten sonra, Sümer toplumunun sosyal yapısından ve onu oluşturan eğitim ve öğretim ilişkilerinden bahsedebiliriz.

⁷ Kinal, a.g.e.,s: 5 vd.;S.N. Kramer, *Tarih Sümerde Başlar*, Kabalcı yayınevi, İstanbul 1999, s: 24 vd.

⁸ Kinal, a.g.e.,s: 6 vd.;

Sümer Toplum Yapısı ve Aile

Sümerliler, toprağa dayalı bir ekonomik sistemle yönetilen, başta tanrı kral tarafından idare edilen, sulama sayesinde geliştirilen tarım ve tapınak sosyalizmi sayesinde gelişen farklı toplumsal sınıfların meydana getirdiği bir halktı. Sümer metinlerinden anlaşıldığına göre bu farklı sosyal sınıfları bünyesinde barındıran toplumda babaerkil (patriarkal) bir aile yapısı mevcuttu⁹. Sümerde aile müessesesi, evlenecek erkeğin kızın babasına iki tarafın anlaşacağı bir meblağı vermesiyle başlıyor ve bu sözleşme, tabletlere yazılarak resmi hale getiriliyordu. Buradan anlaşıldığına göre Sümer toplumunda kadının hür ve bağımsız değildi. Çünkü kendisi hakkındaki tüm haklar babası yoluyla başkasına devrediliyordu. Buna ilaveten bu toplum yapısında tek eşlilik hâkimdi. Fakat erkek çocuğu olmadığı takdirde başka kadınlar ile de evlenebiliyorlardı.

Sümerler babanın yanında anneye de çok değer vermişlerdir. Bunun en açık delillerini Sümerce yazılmış atasözlerinde ve deyimlerde görmek mümkündür. Aile içerisindeki ilişkiler genelde anne ve babanın hâkimiyeti altında şekillenirdi. Anne ve babanın otoriter yapısı ve ilerideki mirastan yoksun bırakma gücüne sahip olmalarından dolayı genelde onların dediği olurdu. Ama yinede anne, baba ve çocuklar arasındaki ilişkiler despotizmden uzak eğitici, eğlenceli, düşünceli ve sevecen bir ilişki arz ediyordu¹⁰.

Sümerler'de aileden başlayan ilk eğitim ve öğretim davranış modelleri okullar ve tapınaklar sayesinde gitgide örgütlü bir kurumsal kimliğe kavuşacaktı. Sümer toplumunun önemli toplumsal değerlerinden birisi de saygıdır. Çünkü iş bölümünün, toplumsal sınıflaşmanın¹¹ ve aile kurumunun çok önemli olduğu bir toplumda sosyal ahenk gerekliydi. Sümerli çocuklar, özellikle okul çağına başlamadan önce aileden aldıkları eğitimle beraber sevgi, saygı ve toplum içindeki davranış modellerini de öğreniyorlardı. Sümer toplumunda çocuğa ilk eğitim anne tarafından verilmekteydi. Annesinin kucağında gözlemini açan çocuk, daha sonra ninni ve ilahiler terennüm ederek büyüyordu¹².

⁹ Kramer, a.g.e.,s: 20 vd.; Server Tanilli; *Yüzyılların Gerçeği Ve Mirası (İnsanlık Tarihine Giriş) I İlk Çağ*. İstanbul, 1984, s: 50 vd.; Memiş, a.g.e.,s: 157 vd.

¹⁰ Kramer, a.g.e.,s: 32, 401 vd.; Memiş, a.g.e.s: 161 .; Tanilli, a. g.e. s:; 52 vd.; Mutluay, a.g.e.s:15 .

¹¹ Landsberger, a.g.e.s; 419-437

¹² Öğrenme ve öğretmenin ilk ilk örneklerinden sayılabilecek bu ilk ninnilerden biri şu şekilde başlamaktadır.

Sümer toplum yapısı, soylular (aristokratlar), hürler ve kölelerden meydana geliyordu. “Urugakina Kanunları”ndan anlaşıldığına göre dini-ekonomik ve sosyal sebeplerden dolayı hürler ve bağımsızlar arasında bir ayırım olduğu çok açıktı¹³.

M.Ö. III. Binin ortalarında Aşağı Mezopotamya’da birbirinden bağımsız birçok şehir devleti mevcuttu. Bu şehir devletlerinin başında ENSİ’ler bulunmaktaydı. Bunlar aynı zamanda rahip krallardı. Kentlerde önemli derecede yetkilerle donatılmış halk meclisleri ve yaşlılar kurulu vardı. Bunlar, kralı seçerler, savaş ve barışa karar verirler, adaleti sağlarlar, tapınağın işlerinin yürütülmesindeki sorunları çözerler ve halk ile olan iletişimi idare ederlerdi. Ordu genelde bütün işlerde çalışan halkın meydana getirdiği bir askeri kurumdur. Bu askerler aynı zamanda devletin toprağında çalışan bir çeşit kiracı durumundaydılar¹⁴.

Bu durum şüphesiz emekte ve yemekte müşterekliğin sonucu ortaya çıkan mabet sosyalizminin bir gereğiydi.

Çok tanrılı bir din anlayışına tabii olan Sümer insanları, günlük hayatta dinlerine oldukça bağlıydılar, Bu bağlılığın sebebi korkudan değil Tanrıyı tasavvur edişlerindeki soyutluktan gelmekteydi. Sümer insanının inanışına göre nasıl evren bir nizam içinde hareket ediyorsa tapınaklarda ki her şey de o nizamda hareket ediyor. Sümer toplumunda tapınak; bir okul, bir idare merkezi, bir kült merkezi, bir emek müşterekliğinin simgesi ve adeta kozmosun yeryüzündeki temsilcisi idi¹⁵.

Sümer devlet teşkilat yapısının temeli farklı sosyal sınıflara ve çalışan zümrelere dayandığından dolayı örgütlü eğitim ve öğretim ile buna bağlı olan okulların ortaya çıkması çok fazla zor olmamıştır. Çünkü ailede başlayan eğitim, çocuk büyüdükçe giderek çevreye yayılmakta, başlangıçta sadece ekonomik gerekçelerden ortaya çıkan okuma ve yazma işlemi; Sümer sosyal

¹³ U-a a-u a, Ururu şarkımında- büyüsün, Ururu şarkımında-kocaman olsun, İrina ağacı gibi sağlam kök salsın,.... diye devam etmektedir.

¹⁴Urugakina Kanunları ile ilgili Sümerce metin Kramer tarafından çevrilmiştir. Bu konuda eniş bilgi için bk. Mebrure Tosun-Kadriye Yalvaç, *Sümer, Babil Assur Kanunları ve Şaduga Fermanı*, TTK Yay. Ankara, 2002, s. 19-24., Tanilli, a.g.e.s: 53 vd.; Memiş, a. g. e. s: 160 vd.

¹⁵ Tanilli, a. g. e. s: 54 vd.; Memiş, a.g.e.s: 143-179

¹⁶ Kadriye Tansuğ-Özel İnanlı, “Sümerlinin Dünya Görüşü ve Babil Edebiyatına Toplu Bir bakış”, Ankara Üniversitesi DTCFD, C.7, S: 4., s: 551 vd.

hayatının genişlemesiyle beraber kapsamlı ve planlı bir eğitim öğretim sistemine dönüşmeye başlamıştır¹⁶.

Sümer Toplumunda Eğitim

Sümerler, ekendi sosyal çevrelerinde olan olayların farkına varabilmeyi başarmışlardır. Sümer insanı, gördüğü her şeye değer vermiş, onu kıymetlen-dirmiş, yeri gelmiş ona kutsiyet yüklemiştir. Nitekim onlar, yaşadıkları çevreyi yüceltmişler ve elde ettikleri sanat, edebi ve kültürel birikimlerini kataloglar ve kütüphaneler sayesinde gelecek nesillere aktarmayı başarmışlardır.

Sümerler'in medeniyet tarihindeki yerlerine kısaca temas ettikten ve Sümer sosyal hayatından kısaca bahsettikten sonra eğitim-öğretim konseptinin Sümer sosyal hayatındaki öneminden söz edebiliriz.

Eğitim kelimesi Latince 'de "Educate" kelimesinin isimleşmiş hali olan "Education" sözcüğünün Türkçesidir¹⁷. Türkçe sözlükte büyütme, yetiştirme, vb. anlamlar taşır¹⁸. Eğitim kelimesinin terim anlamı ise, kişinin kendi davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla olumlu yönde değişmeler yaratma sürecidir¹⁹. Öğretim ise, herhangi bir öğretim kurumunda, bir amaçla, teşkilatlı olarak muhayyer bir yerde öğretmenler tarafından öğrencilere, kullanılabilir her türlü araç gereci kullanarak öğretme amaçlı yapılan faaliyetlerin tümüdür²⁰. Bu haliyle öğretim eğitimin bir parçasıdır. Bu açıdan öğretim, okul, öğretmen, öğrenci, müfredat, ders vb. bileşenleri kapsar. Eğitim doğumla başlar, ömür boyu devam eder. Planlı ya da tesadüfi olabilir. Toplumların ırkları, medeniyet tasavvurları, sosyal alışkanlıkları, aile ve çocuk kavramları, okuma alışkanlıkları, uluslar arası ilişkileri, üretim yöntemleri ve iktisadi düşünceleri, onların eğitime verdikleri değerle doğrudan ilişkilidir.

Öğretme ve öğrenme, eğitimin ana unsurlarıdır. Öğretme, öğretmenin hedeflediği davranışları öğrencilere kazandırmak için verdiği bir emek sürecini kapsar; Öğrenme ise bu verilen süreci algılama ve hayatını o doğrultuda değiştirme sürecini ihtiva eder²¹.

Sümerler'de eğitim ve öğretim faaliyetleri, aileden başlayarak, tapınaklarda ve daha sonra hususileşecek olan okullarda devam etmiştir. Sümer okulla-

¹⁶ Kramer, a. g. e. s: 20 vd.;

¹⁷ Binbaşıoğlu, 1988: 2.

¹⁸ Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük c: I; 2.

¹⁹ Başaran, 1984: 17.

²⁰ Cavit Binbaşıoğlu *Eğitime Giriş*, Ankara 1988, s:9 vd.

²¹ Mehmet Şişman, *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara 2007, s: 9 vd.

rında yapılan yorucu ve uzun eğitim sisteminin ilk gayesi, çocuklara ilk başta okuma-yazma öğretmek daha sonra ise meslekte başarı sağlayabilecek ve devlet işlerinde görev yapacak konuma gelmeyi amaçlamaktı²². Bu şekilde Sümer okullarında çocuklara okuma yazma öğretmek eğitimin ilk merhalesini teşkil etmekteydi. Bu haliyle günümüz modern eğitim kurumlarının bu özellikleri dikkate alındığında Sümer okullarının ne kadar çok fonksiyonlu olduğu apaçık ortaya çıkar. Acaba M. Ö. 3000’lerde Sümer kral listelerini, dua metinlerini ve günlük yaşamın diğer unsurlarını Sümerler okullarda çocuklarına nasıl öğretiyorlardı?

Sümer tarihinin III. devrini takip eden Er Sülaleler devrinde, Sümercenin okullardaki çocuklara nasıl öğretildikleri konusunda bir takım kanıtlar ele geçirilmiştir. Ele geçen bu belgeler Sümer tarihinde Fara (Şuruppak) okul metinleri olarak geçer. Bu tabletlerde modern yazıda olduğu gibi satır kavramı gelişmemiş ancak her kelime çizgilerle özel bir satır içine alınmıştır. Bu tabletlerde inek, dana, vb. büyükbaş hayvanların isimleri yazılarak karşılıklarına da o hayvanların resimleri çizilmiştir Böylece yazı pedagojik bir formasyon eşliğinde Sümerli çocuklara öğretiliyordu²³.

Sümer okullarında mecburi bir eğitim sistemi mevcut değildi. Ancak Sümer toplumunda yaşayan her aile çocuğunu okula göndermek isterdi. Çünkü okul ve eğitim çocuğun hem toplumsal statüsünü değiştirecek hem de kendilerine ekonomik bir fayda getirecekti. Bununla birlikte Sümer okullarında eğitim uzun bir süreci kapsadığı için epeyce masraflı bir işti. Bu yüzden genelde ekonomik durumu iyi olan aristokrat ve soylular sınıfından okula gidenler çoğunluktaydı²⁴.

Sümerlerde okulların başında “*Ummia*” denilen ve bugünkü manada uzman, profesör diyebileceğimiz sorumlu yöneticiler yer alırdı. Bunların yardımcılarını da yani bugünkü manada öğretmen yardımcısı idiler. Öğrenciler ise “*okulun oğulları*” diye anılırdı²⁵. Tabletlerden anlaşıldığına göre bu öğretmen yardımcılarını, Sümer eğitimindeki müfredat programının önemli bir parçasını olan ezber dinleme işi, kopyalama işi ve yazma işlerinden sorumluydular. Bunların yanında eğitim yaygınlaşıp, kalitesi arttıkça okulda buna ilaveten cezadan sorumlu kamçı görevlisi, çizim görevlisi, Sümerce yazmadan sorumlu kişiler de vardı. Bütün bu kişiler bize, Sümerlerin okullarında günü-

²² Kramer, a.g.e.s: 22 vd.

²³ Kinal, a. g. e.: 7 vd.

²⁴ Kramer, a. g. e.: 24 vd.; Memiş, a. g. e.s: 169-173.

²⁵ Kramer, a. g. e. s: 24.; Mutluay, a. g. e.s: 23 vd.

müzdeki gibi eğitimde branşlaşmanın ve eğitimde nitelikli olmanın önemine ne kadar değer verdiklerini göstermektedir.

Sümer okullarında eğitim veren öğretmenlerin ve görevlilerin tam olarak hiyerarşik yapısı bilinmemekle beraber, öğretmenlerin ücretlerinin velilerden karşılanması ve öğrencilerden topladıkları paraların geriye kalan kısımlarından karşılandığı anlaşılmaktadır. Sümer okullarında verilen eğitim programları eğitsel (yazının öğretilme süreci) ve edebi yaratıcılık olmak üzere iki kısımdan oluşuyordu. Okula gelen öğrencilere yazının ve Sümercenin öğretilmesi ilk amaçtı. Daha sonra ise edebi yaratıcılık, kendi yeteneklerini geliştirme ve öğrencilerde kendilerine özgüven duygusu oluşturma amaçlanıyordu. Sümer okullarındaki bu eğitim tarzının günümüz eğitim amaç ve ilkeleleriyle bağlantılı olduğu görülse de eğitsel alanlardaki amaçları sadece, Tanrı ENKİ emrettiği için Sümerce'yi öğrenme ve kendi ihtiyaçlarını giderecek bir sistem geliştirmeyi amaçlamışlardı. Sümer okullarındaki öğretmenler, öğrencilerin zoolojiden, tıp bilimine, sanattan edebiyata ve daha birçok alanda öğrenebilecekleri konuları bilimsel yöntem ve sınıflandırmalar ile öğretiyorlardı²⁶. Bu öğretim metotları M. Ö. III. Binyılın ortalarından itibaren bütün Sümer okullarında okutulan tek tip kitap haline getirilmiş ve böylece bütün Sümer dünyasında umumi eğitim geçerli olmaya başlamıştır. Nitekim o zamandan kalan Sümer kil tabletlerinde yukarıda zikrettiğimiz konular ile ilgili birçok metnin olduğu görülür.

Sümer edebi yaratıcılığı ve lirik edebiyatlarının mevcudiyeti Sümer okullarını daha eğlenceli hale getiriyordu. Nitekim Sümer edebiyatından günümüze kadar kalan birçok şiir, ilahi ve destan bunu doğrular niteliktedir²⁷. Bununla birlikte edebiyat Sümer çocukları için öğrenilmesi gereken en başta konular arasında yer almaktaydı. Özellikle Sümer edebiyatının en gözde eseri Gılgamış Destanı'nı²⁸ öğrenmek Sümerlilik açısından çok önemliydi.

Sümer okullarında günlük uygulanan eğitim ve öğretim metotları hakkında çok fazla bilgi olmamasına rağmen Sümerli bir çocuğun geçirdiği 24 saat hakkında bilgi veren bir okul tableti vardır ki bu tablet Amerikalı bilgin Kramer ve Falkenstein tarafından tercüme edilmiştir. Bir Sümerli öğrenci psikolojisini anlatması bakımından çok ilginç olan bu metni burada vermeyi uygun gördük. Metinde:

²⁶ Kramer, a. g. e. s: 24.

²⁷ Tansuğ- İnanlı; a. g. e.s: 552-582

²⁸ Hakan Gezik, "Gılgamış" İstanbul 2006 s: 1 vd.

- 1-Tablet evinin oğlu, günlerden beri nereye gidiyorsun?
- 2-Tablet evine gidiyorum.
- 3-Tablet evinde ne yapıyorsun?
- 4-Tabletimi okuyor, kahvaltımı yiyorum.
- 5-Tabletimi yaptım, o yazılmıştır, sonuna kadar yazılmıştır ve bana....
- 6-Tablet evi kapandıktan sonra eve giderim.
- 7-Eve girerim, babam orada oturmaktadır.
- 8-Babama ödevimi (ŞU. GAB. BA) söylerim.
- 9-Ona tabletimi okurum, babam bundan memnun olur. Babamın önüne gelirim.
- 10-“Sen kendin içki içiyorsun, bana içmek için su ver,
- 11-Sen yemek yiyorsun, bana yemek için ekmek ver (derim)
- 12-Döşeği serer, yıkanır, hemen uyumak isterim.
- 13-Sabahleyin erkenden uyanırım.
- 14-Geç kalmak istemem, yoksa tablet evinin babası beni döver.
- 15-Sabahleyin erken kalktıktan sonra
- 16-Anamı görür ve ona:
- 17-Bana kahvaltı ver,
- 18-Tablet evine gideceğim,(derim)
- 19-Anam bana tandırdan iki ekmek verir ve
- 20-Onun yanında(nezareti altında) susuzluğumu söndürürüm.
- 21-“Bana azığımı ver,
- 22-Tablet evine gideceğim, (derim)
- 23-Tablet evinde tablet evinin ağabeyi bana ”Niçin geç kaldın” der.?
- 24-Korkuyorum, kalbim çarpıyor.
- 25-Tablet evinin babasının yanına giriyorum, bana yerimi gösteriyor.
- 26-Tablet evinin babası tabletimi okuyor.
- 27-Kızıyor ve beni dövüyor²⁹.

²⁹ Konu hakkında daha geniş ve Sümer Dünyasının bütün yönleri hakkında teferruatlı bilgi edinmek için bk. Kramer,1999: 1 vd.; Kinal, 1969: 8-9

Yukarıdaki metinden de anlaşılacağı üzere Sümer okullarındaki eğitim ve öğretim sistemi kendi içerisinde öyle muntazam bir yapıya dönüşmüştür ki kendilerinden sonra gelen Mezopotamya halklarına (Babil, Elam, Akad vb.) bir temel teşkil etmiştir.

Sümer okullarında okutulan derslerin başında; matematik, edebiyat, astronomi, tıp, madencilik, tarım, müzik gelmekteydi. Bütün bunlar, Anna-İttuşu tabletlerinde yer almaktadır³⁰. Okutulan bu bilimler eğitim ve öğretim metotlarından biri olan kopyalama yöntemi ile gerçekleşiyordu. Sümer okullarındaki yonteme göre öğretmen eski kopyalardan bir nüsha hazırlıyor, öğrenci de ona bakarak kopyalama işlemini yapıyordu³¹. Bu şekilde eski metinler hem kopyalanmış oluyor, hem de öğrencinin istenilen metni öğrenmesi amaçlanıyordu.

Sümer okullarında okutan öğrenciler genelde erkekti, kızlar normal şartlarda okullara pek gönderilmezdi. Kızlar genelde ev işleriyle meşgul olur ya evde öğrenme yöntemi ya da öğretmenlerin evde ders vermeleriyle öğretimlerini tamamlayabilirlerdi. Sümer okulları oldukça disiplinliydi. Okula zamanında gelmeye önem veren Sümerli öğrenciler geç kalma durumunda tableti evindeki cezayı biliyorlardı. Cezalar çok katı idi. Günümüz eğitim ve öğretim metotlarıyla pek bağdaşmayan bu sistem, okulda dirlik ve düzen için o zaman belki de tek bilinen yöntemdi.

Sümer okullarının bir diğer önemi de bürokrasiye adam yetiştirme görevi üstlenmesinden kaynaklanıyordu. Tapınak ve yazman okulları, sarayda çalışacak olan görevlileri yetiştirirken bir yandan da Osmanlı Enderun sisteminde olduğu gibi tahta çıkacak olan kral varislerini de eğitmekteydi³².

Bütün bu kültürel birikimlerini ve bu birikimlerini yazdıkları tabletleri bilinçli bir şekilde katalog haline getirmeyi öğrenen Sümerler, önemli şehirlerde kütüphane diyebileceğimiz tablet depoları oluşturmuşlardır. Mesela Nippur bu açıdan birçok kitaplığın bulunmuş olduğu merkezi kütüphane sayılabilecek bir özelliğe sahipti. Nitekim burada ele geçen kil tabletlerde, birçok kesimden kişiye ait özel kitaplıklar bulunmuştur³³. Sümer okullarının görünüşü hakkında maalesef bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Nippur, Sippar ve

³⁰ Memiş, a. g. e.s: 172.

³¹ Jeane Georges, *Yazı İnsanlığın Belleği*, Yapı Kredi Yay, İstanbul,2001, s: 14 vd.

³² Kınal, a. g. e.s: 185.

³³ Mutluay, a. g. e s: 42 vd.

Ur' da içinde çok sayıda tablet bulunmuş yapılar olmasına rağmen buraların birer eğitim kurumu olma olasılığı şimdilik zayıftır³⁴.

SONUÇ

Yazıyı keşfederek tarih öncesi dönemi sona erdirip tarihi çağları başlatan Sümerler, her alanda olduğu gibi eğitim ve öğretim faaliyetleri alanında da dünyada ilkleri başarmışlar ve kendilerinden sonra gelen başta Mezopotamya halkları olmak üzere Anadolu, İran, Mısır vb. toplumlarına medeniyetin en önemli unsurlarını hediye etmişlerdir. Günümüz dünyasının temelini oluşturan yazı ve onun ürünü modern olan eğitim kurumlarının temelleri Sümer'de ortaya çıkmıştır. Başlangıçta tapınak sosyalizminin bir parçası olarak ortaya çıkan okullar, daha sonra toplumun bütün ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışan, bürokrasiye görevli yetiştiren ve bir nevi kralların tahta çıkması için eğitim gördükleri ayrıcalıklı bir kurum haline gelmişlerdir. Sümer okullarının sosyo-ekonomik ve dini alt yapısı düşünüldüğü zaman kendi dünyasının en gelişmiş örgütlü eğitim kurumları olduğu gerçeği orta çıkar. Nitekim Sümerce ve Sümerlerin geliştirmiş oldukları sistemler, başta Babil olmak üzere Bütün Mezopotamya devletlerine tesir etmiş ve yüzyıllarca onların saraylarında kendisine yer bulmuştur.

³⁴ Kramer, a. g. e s: 27.

KAYNAKÇA

- AKURGAL Ekrem, Anadolu Kültür Tarihi, İst,1997
- BAŞARAN İbrahim Ethem, Eğitime Giriş, Ankara, 1984.
- BİLGİÇ Emin, Sümerler, Türk Ansiklopedisi, Ankara 1981.
- BİNBAŞIOĞLU Cavit, Eğitime Giriş, Ankara, 1988.
- CHİLDE Gordon, Doğunun Prehistoryası, TTK, 2010
- GEZİK Hakan. Gılgames İstambul, 2006.
- GEORGES Jeanes. Yazı İnsanlığın Belleği Yapı Kredi Yay. İstambul, 2001.
- KINAL Firuzan, “Çivi Yazısının Doğuşu ve Gelişmesi” Ankara Üniversitesi DTCFD Tarih Araştırmaları Dergisi, S 12, 1969, 1-16.
- KINAL Firuzan, Eski Mezopotamya Tarihi, DTCFD. Yay., Ankara, 1983
- KRAMER Samuel Noah, Tarih Sümer’de Başlar Kabalcı Yayınevi, İstambul, 1999
- KRAMER Samuel. Noah. Sumerian Mythology, (Sümer Mitolojisi), (Çev., Hamide Koyukan), İstambul, 1999.
- KRAMER Samuel Noah, Sumerians (Their History, Culture and Character), (Sümerler), (Çev.,Özcan Buze), 1.Baskı, İst, 2002
- LANDSBERGER Benno, “Sümerler”, Ankara Üniversitesi DTCFD, C:2, S:5, 1943, 90-102
- LANDSBERGER Benno, “Mezopotamya Medeniyetinin Doğuşu” Ankara Üniversitesi DTCFD, 1944, C:2, S:3, 419-437.
- MEMİŞ Ekrem, Eskiçağda Mezopotamya (En Eski Çağlardan Asur İmparatorluğunun Yıkılışına Kadar), Bursa, 2007
- MUTLUAY Nazmiye. İlk Çağda Ön Asya Uygarlık Merkezlerinde Eğitim, Ankara, 2004
- ŞİŞMAN Mehmet. Eğitim Bilimine Giriş, Ankara, 2007.
- TANİLLİ Server, Yüzyılların Gerçeği Ve Mirası (İnsanlık Tarihine Giriş) I İlk Çağ, İstambul, 1984
- TANSUĞ Kadriye,-Özel İNANLI, “Sümerlinin Dünya Görüşü ve Babil Edebiyatına Toplu Bir Bakış”, Ankara Üniversitesi DTCFD. C:7, S:4, 1949, s. 551-581
- TOSUN Mevrure –Kadriye YALVAÇ, ,Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi Şaduga Fermanı. TTK, Ankara, 2002
- Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, C:I.

